

DOOR
JAN
RITTERSMA

35

Het ontstaan van Pasen

Over een maand is het weer Pasen. Het lag eerst in de bedoeling dit artikel dan omstreeks die tijd te laten verschijnen. De voorbereidingen van het artikel, dat u nu eigenlijk had moeten lezen, vielen wat tegen, zodat beide stukjes zijn verwisseld. Pasen. Hoe komt men er eigenlijk toe om zo omstreeks eind maart, begin april paasfeest te vieren. Hoe zijn die merkwaardige gebruiken — vooral vroeger — ontstaan en wat zijn de betekenissen hiervan? Pasen of 'Poaske' zoals de Grunnegers zeggen, is het oudste christelijke feest. Het was het feest der ongezuurde broden (matzes), het feest van de uittocht uit Egypte en later — in de nieuwe bedeling — 't feest van de opstanding van Christus. De naam geeft aan dat het in oorsprong een Joods feest was: het woord is afgeleid van 'pascha' een aramees woord. Men kan Pasen echter ook op een geheel andere wijze benaderen, n.l. vanuit de beschaving van de oorspronkelijke bevolking van dit deel van Europa. De kultuurvolken van vroeger kenden hun 'voorjaarsfeesten'. Dit waren de feesten van het lentelicht en de voorjaarsvruchtbaarheid.

'Poaske' feest der ongezuurde broden

Wie er een baas in was, kon wel „'n stieg aaiër op!"

De poaskestoeten waren soms wel een meter lang, met krenten „swaart van de krinten". Deze stoeten werden door de bakkers gratis aan de klanten aangeboden. Hoe meer brood men het gehele jaar door van hem betrokken had, des te groter was de stoet om Pasen. Zo'n poaskestoet was een broodstoet (wittebrood dus); wie twee roggebroden per week haalde kreeg met Pasen een „guld'n stoet", voor drie broden per week werd een „doaldersstoet" gegeven. Er werden „spintstoeten" gebakken en zelfs „driespintstoeten".

Voor een spintstoet werd een spint (is vijf liter) meel gebruikt. Wat vorm betreft waren de poaskestoeten gelijk aan de zgn. midwinterstoeten (zie artikel over het oude bakkersvak). Over stoet en aaiër eten had men ook versjes:

As 't Poaske was in d' ôlle tied,
Din kreeg wie stoet en aaiër,
Wie trokken 't beste plunje aan,
En haren 'n bult plezaaier.

De Hogelandsters hadden het volgende spreekwoord:

Om Poaske eten wie aaiër en stoet,
Dat 't haart ôns doavert ien hoed.

Naast stoet en aaiër komen de noten, de walnoten.

Maar niet om ze op te eten. Natuurlijk wordt er wel eens één gekraakt en de jongens eten ze dan ook op.

Vooral als er één stukgeschoten wordt. De noten waren vroeger niet voor het eten, maar voor het „schalten".

Al weken voor Pasen begon bij de Groninger jeugd het „pötjen". „Jeder zet 'n neut op, in 't potje". Volgens de regels der kunst moeten de noten uit het pötje geschoten worden met een „schötjer". Dit was een dikke harde noot. Men deed het ook wel met een dobbel, batje of bommel, d.i. een stuiter.

Een veel belangrijker notenspel was het riestern, riegjen of riesterrij. Het was een spel voor grotere jongens en volwassenen. Met een ijzeren kogel worden de noten van de streep geworpen; wat „dun" is, is gewonnen; wat „dik" is, wordt dubbel opgezet. „Dun" zijn de noten op 't eind van de streep, het verst van de speler af.

Het is de kunst die te raken en geen andere. Die andere worden dubbel betaald, zodat dit „dik- en dunschalten" wel eens heel grof gespeeld wordt. Want inplaats van noten, mag men er ook centen voor opzetten.

Weer een ander notenspel was het „aibeltjen", een heel eenvoudig spelletje: een jongen legt drie noten naast elkaar en zet er één boven op. Op een paar meter afstand staan de spelers, die met een noot op „'t aibel-

... Riestern ...

tje" milkten. „Is 't mis, dan zijn ze de noot kwijt; is 't wis, dan mag men het aibeltje hebben, zijn eigen noot houden en op zijn beurt de anderen laten schieten".

Was vanouds het notenspel meer voor de jongens, voor de meisjes waren de gekleurde eieren. Moeder wist er wel raad op: gekookt met siepels werden ze bruin, met „kovvedik" nog bruiner. Er waren veel middeltjes

... Lommerken ...

en veel kleuren.

Nog veel meer was het spel van de „lommerkeboan" een meisjesspel. Deze „boan" was een dijkje van zand, in een cirkel aangelegd. Op dat dijkje werd een dakpan gelegd, zodat de gekleurde paasieren er met een vaartje afrolden. De kunst was, omdaarbij een ei van één der medespeelsters te raken. Meestal werd zo gespeeld: eerst werd met noten naar de meet (lijn, streep) gegooid. Die daar het dichtst bij kwam kreeg de eerste beurt, dan „andert", „daardt", enz. Die een ei raakte kreeg een noot van de verliezer.

De kinderen hadden eieren, die rechttuit rolden, de „liek-uitjes", en andere — die in een boog rolden — „de krom-ompies".

PAASEI

Dan is er nog een geheel ander paasei. Vroeger was dat de scheldnaam voor de jongen, die op Goede Vrijdagmorgen het langst in bed bleef liggen. In verschillende plaatsen op het Hogeland kwamen op die morgen de kinderen uitzonderlijk vroeg op school. Die het laatst kwam, was het „Poaske-aai" en kreeg een „aaskepuut", een zak met as, op zijn rug. Dan begon de ommevang door het dorp onder het zingen van het deuntje:

Poaske-aai is opgestaan,
Mag wel weer naar bêr tou gaan,
't Is mien aai, 't blijft mien aai,
't Is mien gôlden Poaske-aai.

Onderwijl slaat de jeugd met stokken op de aaske-puut zodat de as overal heenstuift. Als het geheel volgens de regels gaat, moeten de kinderen met groene takjes slaan.

Sommige folkloristen denken dat de „aaske-jong" de boze winterman moet voorstellen, die met Pasen, immers het oude feest der verjonging in de natuur, wordt uitgedreven. De groene takken waarmee geslagen werd wijzen in de richting van de mei-takken, etc.

Deze oude en verdwenen folklore doet enigszins profaan aan. Het is eigenlijk een mengeling van de in de inleiding besproken achtergronden van het Paasfeest.

Van ouds was dus Poaske-aai de langslaper, die tot zijn straf de aaskepuut droeg. Maar bij de rondgang — zelfs naar de afgelegene boerderijen — worden in de betere jaren centen opgehaald, zodat de rol van aaskejong een begeerd baantje werd. Zo was het vroeger tenminste in Roodeschool.

In Loppersum werd de laatkomer boven op een plank gezet en op de schouders door het dorp gedragen onder het zingen van het lied van Poaske-aai, vooral ook onder het maken van ketelmuziek.

In Godlinze hing men de aaskepuut niet op de rug van Poaske-aai, maar aan een boomtak. Geblinddoekt sloeg de jeugd met stokken op de zak.

ROMMELPOT

In de februari maand en zo tegen Pasen ging de jeugd vroeger met de foeke of Rommelpot „bie pad". Een rommelpot is een kom, een Keuls potje of een bloempot desnoods, waarover een strak gespannen varkensblaas. Een riet werd met een knoop aan het eind tegen de blaas (en niet er door) gestoken, wanneer de blaas nog nat en slap was. De uitgestulpte blaas werd aan de andere kant stevig om de knoop van het rietje gebonden. Hierna werd de blaas gespannen en bij de kachel gedroogd. Door het riet heen en weer te bewegen of door er langs te strijken maakten de kinderen „muziek" de Rommelpot liet een klaaglijk "foeke-foeke-foeke" horen. Vandaar ook de andere naam voor rommelpot: foeke.

Tijdens het spelen op de rommelpot, zongen de kinderen allerlei versjes. De rommelpotversjes zijn hoogstwaarschijnlijk nog een overblijfsel uit de tijd dat er overal op Vastenavond gesmuld werd. Vooral de kinderen van de armere mensen liepen met de foeke langs de deuren. U vindt het bovenstaande meer of minder duidelijk terug in de volgende deuntjes:

Foeke, foeke, rommelpot,
wat zeln wie vanaovend eet'n?
appeltjebrij mit stroop ter in,
is dat gain lekker eet'n?

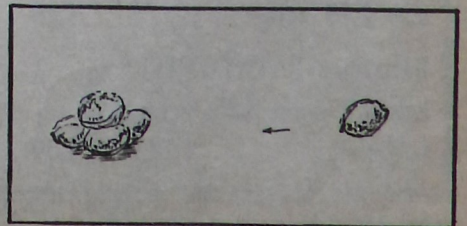
Ik heb zo laank mit rommelpot gelopen
'k Heb gain geld om brood te kopen
foekebatterij, foekebatterij,
Geef mie 'n centje, din goa ik veurbij

Vrouw 't is in de vasten
De worsten hangen in de kasten
Vrouw, geef mij dit,
Vrouw geef mij dat,
Ik wou dat ik een stuk van 't varkentje had

Merkwaardigerwijs is het Palmpaaslopen in het Groninger land niet ingeburgerd. Nog hedentendage lopen de kinderen op Palmpaas in de provincies Drenthe, Overijssel en Gelderland, met de haantjes op stokjes.

Dit zijn "haantjes" wat wittebrood op een "stokkjen". In Garsthuizen hebben de kinderen deze gewoonte nog wel een tijd lang in ere gehouden.

Jammengenoeg zijn veel van die oude paasgebruiken verdwenen. Tradities die vooral in onze eeuw verloren zijn gegaan. Zelfs de gewone leuke spelletjes van vroeger zijn verdwenen. De kinderen van nu vermaken zich op een andere manier. Alleen al dáárom is het aardig om het vroegere leven van jong en oud rond de Paasdagen weer eens op te rakelen.

... Aibeltjen ...

Na de koude en donkere wintertijd brak het nieuwe leven weer door. De lentezon roept de natuur tot nieuw leven en doet de donkere tijden vergeten. Zo was het oude Saksische voorjaarsfeest gewijd aan de godin van het lentelicht, Ostara. De Duitsers spreken daarom dan ook nog altijd van Ostern (afgel. van Ostara).

Onze verre voorouders ontstaken vreugdevuren bij het ontwaken der natuur in de lente. De paasvuren waren eigenlijk lichtfeesten van de vroegere oorspronkelijke bevolking in deze gebieden. Merkwaaarderwijs kennen we — behalve in Gorecht — in het Groningerland de paasvuren niet. Dit in tegenstelling bijvoorbeeld tot Drenthe en Overijssel.

Behalve het vroegere lichtfeest, was het paasfeest ook het feest der vruchtbaarheid. Immers, ook in de dierenwereld ontdekt men een opleving na de wintertijd. De kracht der zon doet de plantenwereld herleven. De vogels bouwen hun nesten en weldra verschijnen de eerste eieren. Sinds onheugelijke tijden is het ei het symbool der vruchtbaarheid en de opleving der natuur.

Zo heeft Pasen feitelijk twee achtergronden: een christelijke en een heidense. Het interessante is nu dat veel gedachten en gebruiken die we nu kennen rond de Pasen, dikwijls een vermenging zijn van de zopas genoemde achtergronden. Eén voorbeeld willen we nog geven: het tijdstip waarop we het Paasfeest vieren.

Reeds vele eeuwen geleden heeft de kerk de datum van het Paasfeest vastgesteld. In het jaar 325 n. Chr. heeft het concilie van Nicea bepaald dat Pasen gevierd zou worden op de eerste zondag na de eerste volle maan na de één-en-twintigste maart. Aldus legde de kerk het verband tussen Paasfeest, en de lente. Hiermee is uiteraard niet gezegd, dat de kerk in Pasen een lentefeest heeft gevonden. Voor de Christenheid van vandaag is de opstanding van Christus het enige feit om het Paasfeest te vieren.

Misschien heeft u zich afgevraagd waarom zo'n lange inleiding. Om vele paasgewoonten en gebruiken te begrijpen en de zin ervan te doorzien, is het noodzakelijk te weten wat de achtergronden zijn.

Neem nu bijvoorbeeld het eten van paaseieren. Vooral vroeger was het een gewoonte „stoet en aaiër" te eten. Op het groninger platteland was men niet gewend veel eieren te eten. Ze werden verkocht. Maar om Pasen: zoveel men op kon.